

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NYTÅRSGAVE

til Borupris' Venner
2000

FUGLEBJERG 1999

NYTÅRSGAVE

til Borupris' Venner
2000

Redigeret af
Preben V. Andersen
og
Bertel Hansen

FUGLEBJERG 1999

Denne Nytårs Gave er udgivet med støtte fra Fuglebjerg Kommune.

Foreningen "Borupris' Venner" har hjemsted i Fuglebjerg kommune. Foreningen, der afløste "Institutionen Borupris' Venner", blev stiftet 17. maj 1990, og har til formål med udgangspunkt i middelalderlandsbyen Borup i Borupris og tilgrænsende områder i Fuglebjerg kommune at bidrage til fortsat undersøgelse af og udbredelse af kendskabet til samvirket mellem mennesket og dets omgivende natur gennem tiderne.

Vignetten på titelbladet, der er tegnet af professor, dr. phil. Axel Steensberg, viser, hvordan man opvarmede stenene på et bål over kogegruben, inden kødet blev lagt i.

Nytårgaven er trykt i 200 eksemplarer, hvoraf 100 er nummererede.

Dette eksemplar nr.

er fremstillet til

Trykt hos Møns Bogtrykkeri

Forord

Det er i år lykkedes at få fru Varinka Muus, der er enke efter faldskærmschef under Anden Verdenskrig Flemming B. Muus, til at fortælle om deres vielse hos sognefoged Chr. Pedersen, "Frøerlund" i Tystrup i 1944, hvor de begge var stærkt efterlyst af tyskerne.

Varinka Muus har i sit hjem "Fort Muus" i Virum fortalt Henning Jessen om vielsen i Tystrup og opholdet i "Jægerhuset" ved Næblerød.

Henning Jessen har også bearbejdet en brevveksling mellem forfatteren og arkæologen Axel Degn Johansson, som er kendt for blandt andet sin store interesse og viden om Ertebøllekulturen ved Karrebæk og Dybsø Fjord.

Tidligere lokalredaktør ved Næstved Tidende i Fuglebjerg, Svend Henning Pedersen, har skrevet om sit kendskab til og venskab med Svend Dyhre Rasmussen.

Nytårgaven bringer de nekrologer, der blev skrevet i anledning af professor, dr. phil. Axel Steensbergs død den 3. marts 1999, 92 år gammel.

Endvidere bringes formandens beretning og regnskabet for 1998/99.

Fuglebjerg, den 14. november 1999.

Preben V. Andersen

Bertel Hansen

Formandsberetning 1999

Generalforsamlingen blev afholdt på Fuglebjerg kro den 12. december 1998 og de ca.30 fremmødte medlemmer valgte Bertel Hansen til dirigent.

Formanden aflagde beretning, samt regnskabet i kassererens fravær, begge dele blev godkendt.

Regnskabet med bemærkning om, at revisionen ikke havde haft tid nok til at afslutte det. Det er efterfølgende sket og godkendt af revisionen.

Generalforsamlingen besluttede at regnskabet fremover skal afleveres mindst 8 dage før generalforsamlingen.

Karen Bjerre blev valgt til bestyrelsen i stedet for Jens Chr. Pedersen og Erling Nielsen blev ny revisor.

På et senere bestyrelsesmøde konstituerede bestyrelsen sig med Preben V. Andersen som formand, Hans Jørgen Heegaard, næstformand, Lise Hein Nielsen, kasserer og Henning Jessen sekretær.

Den 3. marts døde Axel Steensberg, 92 år gammel. Vi bringer her i bogen de få nekrologer, der blev skrevet og en mindeudtalelse fra Grith Lerche.

Det er svært at finde ord for, hvad Axel Steensberg kom til at betyde for Fuglebjergegnen gennem 50erne og 60erne, hvor udgravningen af middelalderlandsbyen Borup og dens agre foregik, men helt sikkert er det, at takket være Steensbergs evne til også at gøre et godt PR-arbejde for de udgravninger, han foretog, blev Fuglebjergegnen omtalt i størsteparten af landets aviser. Samtidig blev egnens befolkning som helhed gjort opmærksom på, at der skete noget historisk spændende i Borup Ris skoven.

Området blev i disse år besøgt af videnskabsfolk fra den ganske verden.

På os, der var så heldige at komme til at kende Steensberg på tættere hold, gjorde han et uudsletteligt indtryk.

I 1977 tog jeg initiativ til, at vi skulle have et julemærke i Fuglebjerg og da vildtbanepælene blev valgt som motiv, skrev jeg til Axel

Steensberg og spurgte, om han ville skrive om vildtbanepælene, hvilket han gerne ville.

Mellem jul og nytår kom Steensberg sammen med landsretssagfører Jørgen Riemer og besøgte mig i Sparekassen SDS på Lundevej, blandt andet for at høre, om jeg ville være behjælpelig med et PR-fremstød for "Institutionen Borupris' Venner", der var blevet oprettet i forbindelse med overtagelsen af Svend Dyhre Rasmussens hus. Vi blev enig om at lave en udstilling i Sparekassen af kort, billeder og de genstande, der var fundet under udgravningen.

Gennem pressen inviterede vi til åbning lørdag den 4. marts 1978, hvor mange fra Fuglebjerg og Omegn besøgte udstillingen.

Det blev til et samarbejde gennem mere end 21 år, som jeg lærte meget af og er meget taknemlig for.

Bestyrelsen har drøftet vores forenings fremtid uden Axel Steensberg, J.L. Østergaard Christensen og Svend Nielsen. Det er unægtelig gået hårdt udover kontinuiteten, men vi er i besiddelse af et enormt materiale fra Svend Dyhre Rasmussens og Svend Nielsens arkiver, derudover værner dr. agro. MA Grith Lerche godt om Borupris' materiale, både alle glaspladerne med fotos og masser af originalkort fra de store ageropmålinger. Materialet opbevares under betryggende forhold på Landbohøjskolen, hvor Grith Lerche er leder af Det Internationale Sekretariat for Research on the History of Agrarian and Food Technology.

Ifølge Grith Lerche, "er det måske ikke umuligt at få yngre arkæologer interesseret i at arbejde videre med Borup Ris i fremtiden. Der er ved at ske en ny interesse fra middelalderarkæologerne for landsbyudgravninger"

Derfor er vi fulde af fortrøstningen for fremtiden.

Vi har med årbogen 1999 fulgt den linie, som vi skrev om i forordet sidste år, om et bredere arbejdsfelt, herunder lokalhistorie om andre emner.

Vi deltog i Middelalderfestival i Sorø og Omegn lørdag den 29. maj med 2 rundvisninger i landsbyen Borup og omegn, der var 7 deltagere om formiddagen og 22 om eftermiddagen.

Den 28. aug. afholdt vi sensommermøde på Fyrendal gods og kirke, hvor provst Tom Nielsen viste rundt og fortalte kirkens historie, og Bertel Hansen fortalte om Fyrendal gods' fortid og om "Det Fyrendaler Institut", F.A. Holstein, samt lidt om Dorothea og Anders Stephansen.

Til slut skal der lyde en tak til medlemmerne for opbakning omkring vore arrangementer og til Bertel Hansen en tak for fortsat hjælp med tilrettelægning og udgivelse af Nytårsgaven, et samarbejde jeg hvert år ser frem til med glæde.

Tak til bestyrelsen for et godt og positivt samarbejde.

Preben V. Andersen

Da historiens sus fra modstandsbevægelsen strejfede Tystrup

Varinka Muus om sit giftermål i juni 1944 – på Fruerlund og i Jægerhuset.

Af Henning Jessen

Fremtrædende personer fra den anden verdenskrigs danske modstandsbevægelse havde i nogle dage i begyndelsen af juni 1944 knyttet tætte forbindelser til sognefogeden i Tystrup, Chr. Pedersen på "Fruerlund" og til "Jægerhuset" i Brunemose, også Tystrup sogn. Sognefogeden var den øvrigheds-mæssige hovedperson i de begivenheder, der – trods heftig eftersøgning fra de tyske besættelsesstyrkers side og dyb illegalitet – udspandt sig omkring Varinka Wichfelds giftermål med faldskærmschefen Flemming B. Muus.

Forberedelserne til det usædvanlige bryllup den 8. juni 1944, hvor SOE-chefen i Danmark, Flemming B. Muus, dæknavn "Jørgen Møller", blev gift med sin sekretær, Varinka Wichfeld, kaldet "Inkie", stod sognefogeden i Tystrup for, men udspillet kom fra Politiken-direktøren, Hermann Dedichen, som lejede (og senere ejede) "Jægerhuset". Dedichen var kendt for under besættelsen at have nære kontakter til fremtrædende danske politikere og til ledende folk i modstandsbevægelsen.

Det ensomt beliggende "Jægerhuset" indgik som

"JÆGERHUSET"

Ejes af fru Nana Fohrmann, Næblerødvej 32, 4250 Fuglebjerg.

Huset er opført i 1916, tidligere lå der et lille skur på grunden, der blev benyttet ved jagter i området.

I 1960 så fru Fohrmann og hendes mand, det var sat til salg i avisen, og købte det straks af fru Runa Didechen.

Under deres ophold i Andorra blev det brugt som sommerbolig, men siden 1990 har fru Fohrmann haft fast ophold i huset.

Det blev købt med alt indbo, og der lå mange ting i huset, der havde tilknytning til 2. verdenskrig, og vidnede om, at det havde været flittigt i brug under besættelsen. Alle disse ting blev afleveret til Danmarks Frihedsmuseum.

skjulested for eftersøgte danskere, som Gestapo var i hælene på. Ifølge oplysninger har bl.a. både Hans Hedtoft og H.C. Hansen under besættelsen i kortere perioder opholdt sig i Dedichens fritidshus i Tystrup.

Det var Dedichen, der tog kontakt til sognefoged Chr. Pedersen, som cyklede til Sorø, hvor han havde mulighed for at ”konsultere” nogle politifolk om gennemførelsen af det forestående bryllup i Tystrup – der nok skulle foregå uden særlig opmærksomhed, men som rent lovmæssigt skulle være i orden. Med gyldige og rigtige vidnenavne på ægte papirer.

Den nødvendige offentlige bekendtgørelse af det forestående bryllup blev iscenesat med opslag på sognefogedens kontor – lidt smartness var i anvendelse: opslaget var til stede, men bag et billede!

Sognefoged Chr. Pedersen, Tystrup.

Dedichens forslag

Inden brylluppet havde Hermann Dedichen, der var en anerkendt madekspert, stillet *sit* menuforslag.

- Ja, og jeg nedlagte direkte forbud mod hans idé. Han syntes, der skulle serveres helstegt pattegris, men det blev ikke til noget, fortæller Varinka Muus i en samtale om bryllupsbegivenhederne i Tystrup. Samtalen er ført i efteråret 1999 – i ”Fort Muus” i Virum.

- Det er værd at notere, at Dedichen var ekspert i madlavning, at Flemming vidste noget om mad, og at jeg var aldeles uvidende. Pludselig var jeg hvirvlet ind i det, ikke mindst fordi jeg sagde, at det ikke skulle være helstegt pattegris. Jeg kan ikke huske, hvad det egentlig blev til i stedet.

Dagen efter brylluppet tog deltagerne tilbage til København.

Hvem var vidnet "Ejner"?

Men fra vielsesprotokollen læser man jo dels alle de rigtige navne, og dels at der måske har været en lille unøjagtighed under opgivelsen af navne i rubrikken "De ved vielsen fungerende vidner". Her læser man "Ejner Fog" foruden Gudrun Zahle, Viggo Wichfeld og H. Dedichen. Og "Ejner Fog" er "Mogens Fog" – men måske har sognefogeden, da han udfyldte rubrikken i protokollen, haft tankerne ved den kendte Fuglebjerg-læge, der reelt hed "Ejnar Fock".

I al fald læser man i den rubrik, hvor vielsens deltagere selv har skrevet deres navne, tydeligt "Mogens Fog". Sognefogedens udskrivelse af bryllupsprotokollen sker allerede den 25. maj 1944.

Vidner ved det "illegale bryllup" var to slægtninge, Varinka Muus' yngste bror, Viggo, og Flemming B. Muus' moster Gudrun Zahle. (Foruden Mogens Fog og H. Dedichen).

En vanskelig verden

Brylluppet var i øvrigt nær ikke blevet til noget.

"Fort Muus" 1999 – Varinka Muus' hjem i Virum

Fortæller

Varinka Muus i
1999.

- Jo, for
Flemming var
hundesyg. Han
havde det ikke ret
godt, og det hele
var ved at blive
aflyst af den grund.
Jeg tror ikke, at der
i det hele taget var

nogen, der sagde noget "officielt" ved den lejlighed, men det sluttede da hos sognefogeden med et glas vin og en småkage. Og jeg tænker da også, at han sagde "tillykke" ... men jeg må sige, at jeg var meget

genert den gang. Og meget af det, jeg så og oplevede i Danmark var helt fremmed for mig. Jeg kendte ikke ret meget til den almindelige danske hverdag, for jeg havde jo dengang ikke set ret meget andet end godser. Oprigtig talt – det var en næsten ”ufattelig anden verden”, end den jeg kendte. I Italien, hvor vi boede en tid, havde man ikke mulighed for at gøre sig fortrolig med f.eks. danske filmstjerner eller noget så jordnært som ”sporgvogne”. Dem havde vi ikke hos os i Rapallo ved den italienske riviera. Jeg var i mange henseender på helt bar bund i forhold til det almindelige samfund.

Tre uger i Tystrup

I efteråret 1944 tilbragte Varinka Muus og Flemming B. Muus tre uger i ”Jægerhuset”. Det var i venteperioden, inden de skulle til London, hvor man fra engelsk side ønskede kontakt med dem.

Senere kom befrielsen i maj 1945 og i de sidste krigsmåneder inden befrielsen døde Monica Wichfeld, Varinka Muus’ mor, under transport mellem to koncentrationslejre i Tyskland, hvortil hun var ført, da hendes dødsdom var blevet ændret til kz-lejr.

Flemming B. Muus var SOE’s mand i Danmark i sin tid i modstandsbevægelsens ledelse. SOE er ”Special Operation Executive”, en tjeneste oprettet af Winston Churchill i 1940. Dens opgave var at støtte modstandsbevægelserne i Europa.

”Lagt tilside”

For Varinka og Flemming B. Muus blev befrielsesåret trægt og trist. Sidst på 1945 blev Flemming B. Muus tiltalt for at have lagt 550.000 kr. af modstandsbevægelsens penge til side i en privat bankboks. Det førte til en dom på 2 års fængsel og benådning efter et halvt års strafafsoning, men til gengæld landsforvisning fem år!

Den triste historie viste, at pengene blev betalt tilbage til englænderne – og at de i bankboksen havde været urørt! Efter faldskærmschefens idé havde det drejet sig om at have en reservekapital til rådighed i eventuelle nødssituationer. Ingen vidste, hvordan

*Artiklens forfatter,
chefredaktør Henning
Jessen interviewet
af Varinka Muus.*

freden, der kom efter krigen, i den først tid ville kunne udvikle sig.

Resignation og bitterhed kan i mange år siden de dramatiske begivenheder ikke have undgået at påvirke parret Muus' hverdag. Varinka Muus fortæller om en episode efter krigen, hvor hun direkte blev smidt ud af Hermann Dedichens kontor. Hun havde, fortæller hun, opsøgt ham for at hente efterladte papirer fra hendes mor, som han opbevarede.

Det er klart, at der opstod spekulationer om, hvordan forholdene egentlig udviklede sig over for de mennesker, man havde været i skæbnefællesskab med.

Omkring Dedichen var det sandsynligt, at hans tætte forbindelser til fremtrædende danske politikere som H.C. Hansen, Hedtoft og Buhl ikke gav det resultat, han selv havde ventet, måske en mere fremtrædende position i besættelseshistorien! Måske

Jægerhuset 1999.

ville han gerne have været i centrum også politisk. Ingen havde kunnet være i tvivl om, at han i en årrække var en nødvendig kontakt mellem det politiske livs "store" og modstandsbevægelsens ledere.

SVEND DYHRE I KONTAKT MED SYDSJÆLLANDSK AMATØRARKÆOLOG

Westerby-prismodtageren Axel Johansson var som ung amatørarkæolog i forbindelse med Svend Dyhre Rasmussen i 1960'ernes begyndelse. – Fra denne forbindelse er gjort nogle notater

Af Henning Jessen

I en periode i begyndelsen af 1960'erne var der en ret tæt forbindelse mellem Svend Dyhre Rasmussen og den arkæologisk engagerede Axel Johansson. Forbindelsen udmøntedes – som det var sædvanligt for Svend Dyhre – i en omfattende korrespondance. Inden for brevvækslingens rammer foreligger også fra Dyhres hånd otte stilehefter, direkte rettet til Axel Johansson med beskrivelse af tanker og teorier af meget forskellig karakter, men dog først og fremmest vendt mod fundene i skovene – sten i hel- og halvkredse og spørgsmålet om, hvad baggrunden var for stenkredsene. Sol dyrkelse, solmagi eller hvad?

Axel Johansson

Svend Dyhre gjorde sig mange tanker om mange ting – og så utvivlsomt gennem en periode en meget forstående partner i fremtidige undersøgelser i den unge lærers og amatørarkæologs person. Svend Dyhres ønske om at finde og oplære en ledsager og afløser var i årenes løb ganske fremherskende.

Dyhres forbindelse til Axel Johansson optræder i et brev 13. juni 1962 til lederen af Næstved Museum, lektor F. Michelsen. Fra Hammersmølle kommer der til Michelsen en lykønskning efter fund og undersøgelser i Holme-Olstrup om sommeren og en hilsen til Axel Johansson:

”Vil De hilse Axel Johansson og bringe ham min tak for den gode artikel” (som Dyhre havde læst i avisen). Ved lejligheder ledsagede Axel Johansson lektor Michelsen ved besøg i Borup Ris-området.

Skovenes hemmeligheder

I et brev den 22. november 1962 fra Dyhre til Axel Johansson svarer Dyhre på en forespørgsel fra Johansson. Dyhre skriver:

”De har bedt mig om, at De gerne ville vide lidt om, hvordan jeg bærer mig ad med at finde de forskellige ting – ja, jeg er nu ikke kompetent til at lære fra mig, men det forhindrer dog ikke, at jeg godt kan redegøre for mine erfaringer og mine oplevelser i skovene, da det jo ikke kan bortforklares, at jeg har set mangt og meget rundt om i skovene – og dog alligevel kun så lidt, så uendeligt lidt af dette herlige, romantiske eventyrrige ...”

Og videre til Johansson:

”Jeg vil ønske og håbe for Dem, at også De vil blive grebet af alt dette hemmelighedsfulde i skovene og De har chancen til at videreføre det .”

Her er så Svend Dyhres disposition:

”Jeg har så tænkt mig at nedfælde mine erfaringer i stilebøger, som jeg sender til Dem, men jeg ikke hænges op for nogen forklaring eller udredning af et emne. Jeg står på det nederste trin af stigen til det eksperimentable plan ...”

Fra Johansson er der svar, dateret 25. november 1962:

”Jeg venter så, at De sender mig flere hefter om skovundersøgelser, efterhånden som De får tid til at skrive dem.”

Stilehefternes dialog

Dyhres stilehefter former sig som en dialog med Johansson. Det lyser gang på gang igennem det store håndskrevne arbejde fra Dyhres hånd, at han føler, at samtalepartneren sidder lige foran ham.

Ved visse lejligheder samler Dyhre sit notat i den tilbageholdenhed og beskedenhed, der er et kendetegn. Her (i hefte VII):

”Ja, nu må det have en ende med alt dette vrøvl, som sikkert keder Dem til bevidstløshed, og jeg må endnu engang minde Dem om, at dette kun må betragtes som en førstegangs-kladde, derfor kan det hele måske virke som et rodet pulterkammer ...”

I samme hefte hedder det fra Dyhres hånd, at han godt synes, ”at man kan fastslå, at sten og primitive mennesker er uløseligt forenet, og det højt udviklede pattedyr bliver kaldt et menneskelignende væsen, når det tager sten i brug på den ene eller anden måde”.

Om stenkredse i Hulebæksdalen

Hulebækken og den tilhørende dal spiller på et tidspunkt en fremtrædende rolle i Svend Dyhres undersøgelser af stenkredse – og af hans forsøg på at interessere andre for fundene. Han fortæller således Axel Johansson, at i Hulebæksdalen lige vest for den gamle Borup by er der ”et sandt virvar af sammenblandede kredse og stensætninger”.

Dyhre fortæller:

”I denne skønne dal med store gamle bøge (som snart står for fald – (noteret med rødt (!) og den sladrende bæk havde jeg gået sneisevis af gange, uden at se andet end sten og sten og atter sten.”

Men en dag så han mere – stenkredse.

Man talte om kreds-teorier og ”vores store mester”, som Dyhre skriver om professor Steensberg, accepterede ideer og tanker, hvilket gav yderligere inspiration. Dyhres billede af Hulebæks-dalen ændrede sig:

”Jeg begyndte at finde kredse ved Hulebæksdalen – og ikke lige dér vest for Borup, men længere ud mod søen – siden viste det sig, at der var spækket med kredse på en kilometerlang strækning. jeg optog da stenroderiet vest for Borup til en ny revision og opdagede da, at der virkelig var et vist mønster at erkende, inddeling af lige rækker, små lave tuer omgivet af kredse, små samlede dynger, både på den ene og på den anden side af bækken, jeg har aldrig talt dem, men der er mange, og nogle der kan minde svagt om små skibssætninger.”

På et tidspunkt lykkes det Dyhre at få gjort Svend Nielsen, som han arbejdede sammen med i Borup Ris, interesseret i kredsene. Den

prøvegravning ved Hulebækken, som han og et hold studenter foretager, giver ikke som resultat et gravfund. Det havde studenterne gerne set, men Dyhre havde til gengæld oplevet, at Svend Nielsen ”kunne set det samme som han” – kredsene.

Det betyder for Dyhre, at man går videre med ”kredsforskning”, som han kalder det – og sideløbende med ”kredsforskere” opererer Dyhre med et andet begreb: ”kredsbyggere”. Hovedproblemet bliver en datering af kredsene – således at man får en ”kredsbyggernes tid”.

Dyhres beretning til Johansson om stenkredsene rummer adskillige iagttagelser fra Hulebæksdalen – også den, at stenkredsene ligger på østvendt skrænt.

For Dyhre fører det videre:

”Jeg har en mistanke om, at mange vil de kredse blive, vi finder, som ligger på mere eller mindre mod øst hældende terrain, og vi har da foreløbig lov til i vores fantasi at sætte dem i forbindelse med og mistænke dem for at hilse den fagre nye dags komme – hvad ellers – men lad det stå hen, vi må bare være opmærksomme på deres hældningsretning til et bestemt verdenshjørne.”

Blandt Dyhres mange brevvekslinger er kontakten med Axel Johansson interessant, fordi den har en næsten målrettet karakter for Dyhres vedkommende: håbet og forventningen om at nå frem til at kunne give teorier og iagttagelser videre til en, som er interesseret og har nogle af de samme evner som Svend Dyhre selv.

Stilehefter, breve, udredninger og samtaler følger en facet til det billede af det usædvanlige menneske, Svend Dyhre, som Borup Ris (og meget andet) har efterladt. Det sidste brev i brevvekslingen er dateret 27. oktober 1964.

Sv. Dyhre talte helst med store bogstaver

Af Sv. H. Pedersen

Lokalredaktør 1958-89 for

Næstved Tidende i Fuglebjerg

Lad det være understreget straks: Dette er *ikke* noget videnskabeligt præget værk om manden bag ”den forsvundne landsby” Borup Ris ved Fuglebjerg, amatørarkæologen Svend Dyhre Rasmussen. Mit hoved kan ganske enkelt ikke rumme alle de vidtspændende felter, som SDR beskæftigede sig med og løbende indviede mig i, men herom er der jo også skrevet spalte op og spalte ned i såvel nærværende årsskrift som i diverse artikler og reportager i ikke bare lokale, men landsdækkende aviser og blade.

Jeg vil imidlertid ikke sidde overhørig en opfordring fra årsskriftets redaktion om at berette om mit kendskab til og venskab med det usædvanlige menneske, som SDR var.

Da jeg i 1958 kom til Fuglebjerg som lokalredaktør på Næstved Tidende's nyetablerede sydvestsjællandiske forpost var ”ham på motorcyklen” særdeles velkendt i gadebilledet - takket være ikke mindst de forskellige avisomtaler af hans samarbejde med Nationalmuseets professorer som følge af hans synske evner omkring højryggede agre og teorierne omkring et middelaldersamfund i det idylliske område, som vi alle hidtil bare kendte som Knurrevang. Disse artikler gjorde vel nok især indtryk lokalt, fordi de færreste indtil da havde haft kendskab til, hvad denne lidt aparte skovarbejder og tidligere grovsmed gik og syslede med. Ingen forstod i virkeligheden, hvad han mente, når han snakkede om en forsvunden vikingelandsby ”derude ved skoven” og om dens indvåneres dyrkningsmæssige udnyttelse af det omkringliggende areal. Der var jo da også dem, der anså ham for at være lidt en side, fordi han både havde talefejl, var blind på det ene øje, var ret så kontant i sine meninger om den herskende klasse - og så ræsedede han jo med sine mørke briller af sted på denne motorcykel, som om fanden var i hælene på ham.

Det er aldrig blevet begrundet for mig, hvorfor han i almindelig omtale havde navnet "Tanden", som blev brugt af både store og små, men at han affandt sig hermed, fremgik af, at han flere gange selv oven for mig præsenterede sig med "Det er ba-ba-bare Tandem, der kommer!"

På hovedredaktionen, jeg kom fra, var det andre, der hidtil havde beskæftiget sig med Borup Risundersøgelserne (først og fremmest Henning Jessen, som det bl.a. også er fremgået af tidligere udgaver af "Nytårsgaven"), så mit forhåndskendskab var begrænset. Men det skulle blive anderledes.

Kort tid efter, at jeg havde sat mig i stolen på NT-redaktionen i Fuglebjerg, parkerede SDR sin motorcykel ud for kontoret og kom ind for at "tale med redaktøren":

Om jeg mente, det havde interesse for bladets læsere nu op til fastelavn med en artikel om "maskering", hvilket han uddybede med en videre udredning om menneskets trang til helt fra de tidligste tider at "forstille" sig, gå op i en påtaget rolle og opleve den falske frigørelse fra sit eget jeg. Når jeg ret så ordret nu 40 år efter kan gengive denne introduktion af hans medbragte artikel, skyldes det ganske enkelt, at jeg har originalmanuskriptet i mit gamle NT-arkiv, som jeg tog med mig med lokalredaktionens nedlæggelse under avisomstruktureringen i 1989.

Artiklen kom nemlig aldrig i avisen, fordi jeg havde problemer med hovedredaktionens opfattelse af det relevante ved netop et kroniklignende indlæg fra en lægmand - og vist nok især med SDR's påbud om, at der intet måtte forkortes, ændres eller rettes, hvis han skulle lægge navn til.

Jeg mener at kunne huske, at vi senere i avisen bragte et par andre artikler om tids- eller lejlighedbestemte artikler, som SDR med mellemrum præsenterede mig for, og følgelig så også betalte et (utvivlsomt ret beskedent) beløb for, men heldigvis havde SDR fuld forståelse for, at jeg jo ikke var hverken kronik- eller chefredaktør og

derfor heller ikke forlods kunne love ham noget om optagelse, honorering etc.

Svend Dyhre Rasmussen ved sin Morris Minor 1000, som Axel Steensberg i 1967 skaffede ham, og som han med møje og besvær erhvervede kørekort til. – Det var fand' me nemmere med motorcyklen, erklærede han. Men glad for bilen var han naturligvis, for han havde ikke mere helbred til BSA'en. Foto: SHP

Efterfølgende kom så alt "hurlumhejet" (undskyld udtrykket) ved genoptagelsen af Borup Ris-opmålingerne, da SDR jo da forlængst havde fået overbevist Axel Steensberg/Østergaard Christensen om klenodierne, der gemte sig i Knurrevangen. SDR fik igen andet end aviskronikker at tænke på. Derimod blev det naturligvis til nye og i avissprog "gode historier" fra denne arbejdsmark, eftersom SDR (næsten) altid var beredvillig til et interview, men gerne - hvis det kunne lade sig gøre - ville se eller høre, hvad jeg havde skrevet, fr det kom i avisen.

- For du forstår vist ikke ret meget af det, sagde han ofte. Og det havde han ikke helt uret i. Jeg for min part s også gerne verificeret de skrevne linier, s hverken jeg eller SDR blev til grin på grund af interviewerens manglende fatteevne.

Først omkring 1963/64 blev jeg omsider "rigtigt accepteret" af SDR, da han fandt ud af mine familiære forhold. Baggrunden var, at min far, Knud Petersen, Hyllested, var blevet kontaktet af SDR omkring en mulig lokalisering af en vandmølle ved Saltø å i sogneskel-

let mellem Hyllested og Haarslev. Den er benævnt Haarslev Mølle, omtalt af Fritz Jacobsen i Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1951, beliggende vest for Haarslev Kirke og drevet af vandet fra Saltø å. Den er sidst nævnt i 1761 i indberetningerne om amternes møller.

SDR havde egenhændigt opsøgt stedet og ud fra landskabet og de geologiske forhold fundet frem til møllens mulige placering. Nabogårdenes navne, "Damsagergaard" og "Omløbsgaard", indikerede en tidligere mølles udenomsværker, men disse gårdes ejere kunne ikke give SDR nogle eksakte oplysninger. De henviste begge til deres nabo, Knud Petersen, som de kunne huske engang havde nævnt noget om en gammel mølle, hvorfor min far pludselig fik et 12-sider langt, håndskrevet brev fra SDR om hans gjorte iagttagelser ved åen. SDR havde også fundet ud af, at Knud Petersens bror var Poul Petersen, Aagaard, Sdr. Jellinge, som SDR engang i 1950'erne havde besøgt sammen med professor, dr. phil. Axel Steensberg og overinspektør, dr.phil. Holger Rasmussen ved en besigtigelse af den navnkundige "Mertes Kilde" tæt på Saltø å.

- Jeg er derfor klar over, at du hører til en historisk interesseret slægt, der har pietet for de gamle svundne minder og traditioner samt et åbent blik for den gamle bondekultur, som vi arbejder med, skriver SDR - og med *vi* indbefattede han ovennævnte videnskabsfolk.

Min far kendte udmærket SDR af omtale og følte nok, at SDR havde ramt plet i den anførte karakteristik, eftersom han netop interesserede sig meget for alt forhistorisk på egnen. Vedr. den gamle vandmølle var han imidlertid kørt fast, hvilket ærgrede ham, idet vi på marken derhjemme havde en tværgående, hyppig fugtig fordybning, i daglig tale kaldet "svajet", som umuligt kunne være andet end netop omløbet fra møllen.

Det førte til personlige møder på "åstedet", en række breve fra SDR om hans teorier om dæmninger, oprindelige vandstandsforhold m.v.

- Men det er svært, og vi skal nok være mere end heldig, hvis vi finder en rest af en vandmølle her, da der i den nyere tid er foregå-

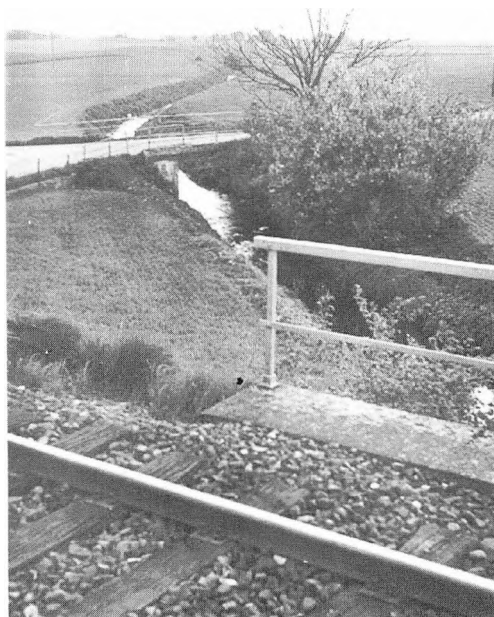
et meget store ting på stedet, skriver SDR med henvisning til foretagne vejforlægninger, brobyggeri m.v.

Under deres møder finder SDR så ud af, at Knud Petersens søn er NT-redaktøren i Fuglebjerg, som han ”jo kender så godt” - og efterfølgende blev jeg så af begge parter indviet i, hvad de fandt ud af omkring Haarslev vandmølle, ligesom jeg af SDR blev brugt som postbud, så han sparede porto.

- Er du klar over, at du er vokset op på en historisk plet? spurgte SDR mig med sin glødende interesse omkring netop dette objekt i hans jagt på svunden tid.

Jo, det vidste jeg da. I hvert fald, at jeg i geografisk henseende var vokset op på et særdeles centralt sted for de to sogne Haarslev og Hyllested, eftersom Saltø å udgjorde sogneskellet, hvor Haarslevvej, Hyllestedvej og Appelsbjergvej (fra Venslev) ”fra Arilds tid” er mødtes, hvor siden andelsmejeriet Virkelyst blev bygget (1887), og hvor nogle år efter (1892) Slagelse-Næstvedbanen opløftet på dæmning blev anlagt, så der inden for nogle forholdsvis få hundrede kvadratmeter var to jernbaneviadukter (een over vejen, een over åen) og

*Saltø å ved Virkelyst A/M, hvor Svend Dyhre Rasmussen uden held søgte resterne af Haarslev Vandmølle og en tidligere skvatmølle. Jernbane- og brobyggeri samt foretagne vejforlægninger havde imidlertid ødelagt de mulige spor.
Foto: SHP.*

en navnkundig vejbro, som to præster (Galskjøt i Hyllested og Duus i Haarslev) i 1824-25 i deres hverv som skolekommissionsformænd blev forrygende uvenner om. (Kilde: Erling Petersen: "En forsigtig præst").

Vedr. det forhistoriske blev SDR's teorier (efter hans død) om arealet som forhistorisk værdifuldt bekræftet, da Haarslev Efterskole anlagde ny sportsplads på arealet ned mod åen og fandt rester fra en boplads fra den tidlige bronzealder.

Det nåede ikke at blive yderligere undersøgt, da skolen ikke havde råd til at holde entreprenørmandskabet tilbage, og tilkaldte arkæologer trods overophedede telefonsamtaler ikke dukkede op indenfor en given frist. Gravemaskinerne måtte desværre jævne de fundne spor.

Datidens beboere på stedet havde haft en skvatmølle, hvilket SDR ifølge brevvekslingen med min far ikke var det ringeste i tvivl om. Langt tilbage i tiden, havde åen vist endda periodisk været så vandrig, at den var sejlbar, men derefter hyppigt så vandfattig, at der "kun kunne blive tale om en skvatmølle.

Alt dette er ganske andre historier, som pladsen ikke tillader at udpensle yderligere - men det korte om det lange vedr. Haarslev Vandmølle er, at den nøjagtige lokalisering af vandmøllen aldrig blev klarlagt til både min Fars og SDR's store fortrydelse - og jeg husker sidstnævntes stærkt udtrykte harme over, at vejbroen i 1966 blev ombygget og udvidet uden SDR's forhåndskendskab, så han kunne have forsket i jordlagene under den gamle bro.

(Brevene fra SDR til Knud Petersen omkring Haarslev Vandmølle er i mit arkiv, men overlades meget gerne SDR-arkivet, om det ønskes).

I "hyggesnak" på redaktionen i Fuglebjerg lagde SDR aldrig skjul på, hvad han selv følte, han var for en "gøgeunge" (fødsel, barndom, læreår m.v. må være alle dette skrifts læsere bekendt), og hvilke meritter, han ikke mindst i sine ungdomsår havde begået. Det vil jeg betragte som ret så fortrolig tale mand og mand imellem, eftersom han i beretningerne tydeliggjorde, at han bestemt ikke hørte til

”Guds gode børn”. Der var hårrejsende historier imellem, også ikke stuerene, men hvem kan sige sig fri for vidtløftigheder, når der skal sættes kolorit på oplevelserne? Og man vænnede sig til SDR's natur med såvel i tale som på skrift at svovle og bruge eder og forbandelser til understregning af sine meninger om dette og hint.

Skulle ”Roma tales midt imod”, skulle det gøres, så det kunne forstås, hvilket man jo oplevede en række eksempler på.

En novemberdag i 1971 stod der således pludselig rejst en galge ved SDR's hus i Hammersmølle, så forbipasserende gned øjnene en ekstra gang.

Det krævede helt naturligt en nærmere forklaring, og som avisens undrende reporter stillede jeg ham da også spørgsmålet ”Hvem skal hænges?”.

- Der er i hvert fald en del, der kan føle sig truet, erklærede SDR og understregede, at han gerne så dødsstraffen genindført i Danmark vedr. i hvert fald bestialske mordere, som slap alt for let i det blødsødne, danske retsmaskineri.

*Svend Dyhre Rasmussen ved sin galge i Hammersmølle. Det skal undlades her at nævne, hvilke politikere og lokale folk, han gerne så klynget op, men der var adskillige!
Foto: SHP.*

Baggrunden for galgen var imidlertid realiseringen af en drøm siden drengsårene, hvor han hos sin bedstefar havde mødt Danmarks sidst lønnede skarpretter, Hermann Christensen, Slagelse (der dog aldrig kom i funktion). Han var en stor, kraftig kleppert, som havde fået selv SDR til at ryste i bukserne, men også medvirket til, at SDR havde læst alt, hvad han kunne få fat i om fortidig retsvæsen og afstraffelse.

- Jeg er nok den eneste, der kan undgå kravet om mentalundersøgelse efter at have rejst en galge, erklærede SDR. Det er mit privilegium, at folks indstilling til og syn på mig næppe ændres af den grund. Jeg er en rebel, og havde jeg levet dengang, da hver købstad og hver herredsret havde sin galge i funktion, var jeg nok også endt med strikken om halsen! Måske på galgebakken ved "Sørens Dysse" ved Fuglebjerg, hvor den så end har ligget. Den er nævnt i gamle historiske optegnelser, men uden nærmere matrikulering, så jeg har

*Svend Dyhre
Rasmussens
særdeles
hjemmegjorte
valgplakat på
Morissen
forud for EF-
afstemningen
i 1972
Foto: SHP.*

endnu ikke fundet ud af, hvor stedet er. Det arbejder jeg fremdeles på.

Op til EF-afstemningen i 1972 var der tværpolitiske borgermøder i de fleste kommuner og kamp om lygtepælene med valgplakater om ja eller nej til det europæiske fællesskab. Også i Fuglebjerg.

SDR førte sin egen valgkamp med en hjemmelavet plakat klistret på sin lille Morris Minor, som Axel Steensberg havde skaffet

ham og med møje og besvær omsider fået kørekort til. SDR-plakaten vakte mere opsigt end alle de øvrige tilsammen. Med et hæsligt dødningshoved som det dominerende, samt et hagekors bar den indskriften "Til Helvede med EF. Væk med Kragen - Aldrig mere VKR".

Jo, ganske vist havde Svend Dyhre Rasmussen sit talebesvær, men det forhindrede ham ikke i at komme til orde. Og han talte allerhelst med store bogstaver.

Sv. H. Pedersen

Mindeord over Axel Steensberg, der døde den 3. marts 1999

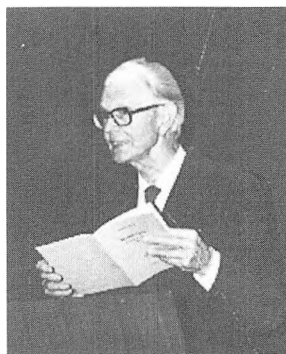
Næstved Tidende og Sjællands Tidende

Ved Axel Steenbergs død skriver Borupris' Venner ved sparekassedirektør Preben V. Andersen, Fuglebjerg:

Dr. phil., tidligere professor Axel Steensberg, København, er død den 3. marts, 92 år gammel. Han var gårdmandssøn fra Sinding ved Herning. Axel Steensberg, der blev født 1. juni 1906, begyndte også ved landbruget og var blandt andet fodermester i Nordsjælland. Men efter to ophold på Askov Højskole fra 1926 til 1928 og studentereksamen i 1931 begyndte han at studere historie på universitetet. I 1937 blev Axel Steensberg cand. mag. og i 1959 blev han professor i material folkekunst indtil 1970.

Han foretog arkæologiske landsbyundersøgelser forskellige steder på Sjælland, blandt andet i Store Valby ved Slagelse. Det var her, at amatørarkæolog Svend Dyhre Rasmussen besøgte ham og fortalte om det, han havde observeret i terrænet i Borup Skov. Gennem læsning af Johannes Brønstedes "Danmarks Oldtid" mente Svend Dyhre Rasmussen, at der var oldtidsagre i skoven.

Lørdag den 27. august 1950 besøgte Axel Steensberg området og blev straks klar over, at det var middelalderagre. Så snart man var færdig med arbejdet i Store Valby, gik man i gang med undersøgelserne i Borup Skov og fandt

Axel Steensberg

byen Borup. I 1950-erne og 60-erne blev landsbyens gårde udgravet og agrene kortlagt. Steensberg gik på pension i 1970, men fortsatte dette arbejde helt frem til engang i 1990-erne, altså i mere end 40 år.

I 1968 udkom "Atlas og tekstbindet over middelalderlandsbyen Borups Agre i Borupris Skov ved Tystrup Sø". Hermed blev undersøgelsen kendt og anerkendt verden over og bliver den dag i dag brugt ved lignende udgravninger i mange lande.

Den betydning, som Steensberg fik for Fuglebjerg, er uvurderlig. Han satte simpelthen Fuglebjergs navn på verdenskortet.

I 1978 oprettede vi venneforeningen "Borupris' Venner". Steensberg kaldte den sin private højskolebevægelse.

Hvert år udgiver foreningen "Nytårgaven" til Borupris' Venner, hvor Steensberg i mange år skrev om nye undersøgelser og resultater, og hvert år omkring Grundlovsdag blev der afholdt sommermøde i området.

Gennem "Nytårgaven" og disse møder fik medlemmerne, hvis antal er på cirka 90 i dag, et nært forhold til Steensberg og oplevede hans store fortælleevne.

Vi medlemmer af foreningen Borupris' Venner har mistet meget ved Axel Steensbergs bortgang, men vi er blevet beriget med mange dejlige oplevelser, som vi er taknemmelige for.

Æret være Axel Steensbergs minde.

(13. marts 1999)

Politiken

Axel Steensberg, dr. phil., tidligere professor, Valby, 92 år, var mere end nogen anden, de danske bønders historiker. Han skulle have været landmand og prøvede fodermesterens lange arbejdsdag, inden han tog på Askov Højskole, og som 25årig blev student på kursus. Han interesserede sig for historie og blev cand. mag. i 1937.

Da hans seks år senere blev dr.phil. havde han erfaring som højskolelærer og afdelingsleder på Nationalmuseet, og fra begyndelsen af 50erne var han først lektor og siden professor i materiel folkekultur på Københavns Universitet. Han lod sig planmæssigt pensionere i 1970, men fortsatte sin forskning og skabte international opmærksomhed med en afhandling, der viser, at bondesamfundene udviklede tallene før bogstaverne, så bystaterne kunne føre regnskab med oldtidens komlagre. Denne afhandling belønnede Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole i København med en æresdoktorgrad i 1990.

Denne titel er kun en af mange hæderspriser og udmærkelser, Axel Steensberg erhvervede sig gennem sin karriere. Han var en uhyre flittig forfatter, og det var ikke kun videnskabelige og historiske afhandlinger, men også noveller fra bondemiljøet, der helt frem til 1993 blev skrevet ved hans skrivebord.

På hans fødeegn i Midtjylland husker man ham også for en betydelig indsats, da Hernings gamle herregård, Herningsholm, blev omdannet til museum, og det var også Axel Steensberg, der i 70erne stod bag udgivelsen af St. St. Blichers En Landsbydegns Dagbog på dansk, engelsk, tysk og spansk. -ens.

(9. marts 1999)

Berlingske Tidende

Anders Jespersen, leder af Molinologisk Laboratorium, Nationalmuseet, 1953-80, skriver mindeord.

En hyldest til Axel Steensberg for den solide håndsrækning, han gav Møllesagen i 1953 og dermed stødet til mølleforskningens udvikling herhjemme.

Axel Steensberg sad, som leder af Nationalmuseets 3. Afdeling, i en nøgleposition, da jeg i 1953 forelagde mine yderst foreløbige undersøgelser for ham, og intet havde været lettere end at afvise disse for museet fremmede tanker som "irrelevante". Steensberg så

imidlertid perspektivet i disse foreløbige ideer og opmuntrede det videre arbejde hermed; Nationalmuseets Mølleudvalg blev resultatet heraf, og under 3. Afdeling groede dette initiativ frem. Bag sig havde Steensberg såvel sin direktør Johannes Brøndsted, som daværende leder af Det Særlige Bygningssyn, Harald Langberg, og det er disse tre mænd, vi kan takke for, at der i dag er bevaret møller i Danmark.

Det var Steensbergs initiativ og fremsynethed, der blev ledtråden i dette arbejde, og et livslangt samarbejde og venskab fulgte. Æret være hans minde.

(13. marts 1999)

Grith Lerche, professor, dr. agro
skrev i anledning af Axel Steensbergs død:

Axel Steensberg født 1.6.1906 – død 3.3.1999

Efter et kort sygeleje sov Professor dr. phil. et agro. h.c. Axel Steensberg stille ind på Hvidovre hospital mens et af børnebørnene Mette og jeg besøgte ham.

En stor humanist og utrættelig, uforfærdet forskerånd og optimist er gået bort. Trods sin høje alder, 92 år, har Axel Steensberg lige til det sidste ført en omfattende international korrespondance, fulgt levende med i samfundsdebatten, og især vort Sekretariats og Kommissions arbejde og ve og vel har altid ligget ham meget på sinde.

Æret være hans minde.

(4. marts 1999)

REGNSKAB 1998/99

for perioden 1. november 1998 - 31. oktober 1999 (10. regnskabsår).

	kr.	kr.
Driftsregnskab		
INDTÆGTER	1998/99	(1997/98)
Indgået kontingent	11.035	12.035
Modtagne tilskud	0	0
Renter	342	167
Salg af Nytårgaver	0	180
Indtægter i alt	<hr/> 11.377	<hr/> 12.382
UDGIFTER		
Nytårgaven	7.934	5.861
Møder, gaver m.v.	782	1.737
Administration, porto m.m.	1.608	2.258
Udgifter i alt	<hr/> 10.324	<hr/> 9.856
Årets overskud	1.053	2.526
	<hr/> 11.377	<hr/> 12.382
Status		
AKTIVER		
BG-Bank	0	660
Sparekassen Den Lille Bikube	11.993	10.585
Sparekassen Den Lille Bikube, Messekonto	12.305	12.000
I alt	<hr/> 24.298	<hr/> 23.245
PASSIVER		
Egenkapital 1/11 1998	23.245	20.719
Årets resultat	1.053	2.526
Egenkapital 31/10 1999	<hr/> 24.298	<hr/> 23.245

Rejnstrup, den 31. oktober 1999

Lise Hein Nielsen

Bestyrelsen for foreningen "BORUPRIS VENNER"

Formand:

Sparekassedirektør Preben V. Andersen
Dalsgårdsvej 72, 4250 Fuglebjerg, Tlf. 55 45 37 73

Næstformand:

Afdelingsleder Hans Jørgen Heegaard
Kyse Overdrevs Vej 7, Holløse, 4700 Næstved, Tlf. 55 45 00 25

Kasserer:

Lærer Lise Hein Nielsen
Overdrevsvej 5, Rejnstrup, 4250 Fuglebjerg, Tlf. 55 45 04 32

Sekretær:

Fhv. chefredaktør Henning Jessen,
Slibemestervej 15, Fensmark, 4700 Næstved, Tlf. 55 44 28 92

Lærer Karen Bjerre

Haldagermaglevej 7 , 4250 Fuglebjerg, Tlf. 55 45 33 65

Revisor:

Frimærkehandler Erling Nielsen
Tværvej 7, 4250 Fuglebjerg, Tlf. 55 45 35 83

Revisorsuppleant:

Mogens Clausen,
Hindholmvej 34, Kvislemark, 4262 Sandved, Tlf. 55 45 64 94.